

6-12-07

Wemeldinge, juli 1970

Door de onverwachtende belangstelling, ondervonden ter gelegenheid van mijn 70te verjaardag op 14 mei j.l., is het mij helaas niet mogelijk al diegenen persoonlijk mijn dank te betuigen, die hetzij in persoon, hetzij schriftelijk, dan wel op andere wijze mij hun gelukwensen hebben doen toekomen.

Het daartoe ingestelde 'bedrijfscomité', voornamelijk samengesteld uit vertegenwoordigers van organisaties en instellingen waarbij ik nauw betrokken of in de verstreken jaren betrokken ben geweest, is er volkomen in geslaagd om mijn 70te verjaardag een bijzondere en stijlvol aardsel te geven. Ik heb het als een groot succes ervaren dat ik op die dag zoveel heb kunnen ontvangen en van zoveel reacties heb ontvangen, met wie ik in het verleden heb mogen samenwerken of regelmatig contacten heb onderhouden.

Mijn grote erkentelijkheid gaat ten eerste uit naar Prof. mr. J. H. Polak, hoogleraar aan de Landbouwhogeschool te Wageningen, die reeds bereid heeft getoond om de feestrede uit te spreken, maar de Heer Commissaris des Koninkrijks, Mr. J. van Harten, die in diens gewelvollig toezicht mij in kennis stelde met mijn benoeming tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw en naar de oud. burgemeester van mijn woonplaats, de heer C. H. F. van Sas, die namens de notoren met wier medewerking de feestelijke bijeenkomst en de receptie worden georganiseerd, mij in originele trant des speciaal vervaardigde stakkeuren wandborden in gelijke mate.

Allen, die er toe hebben bijgedragen om de 14de mei 1970 voor mij en mijn familie tot een onvergetelijke dag te maken dank ik bij deze, mede namens mijn zoon en zuster, ten zeerste.

Daarom in staat gesteld door het 'bedrijfscomité', moge ik u ter herinnering aan deze dag een exemplaar doen toekomen van de in deze vermelden feestrede.

Met hartelijke groeten,

**Zeventig jaren agrarische belangenbehartiging
in lokale, regionale en nationale wisselwerking**

**Zeventig jaren agrarische belangenbehartiging
in lokale, regionale en nationale
wisselwerking**

Rede, uitgesproken door professor mr. J. M. Polak,
hoogleraar aan de Landbouw Hogeschool te Wageningen,
op 14 mei 1970 te Wemeldinge,
in de feestelijke bijeenkomst
ter gelegenheid
van de 70 ste verjaardag van de heer
P. J. J. DEKKER.

P. J. J. Dekker

Wie een kijkje wil nemen in het Zeeland van 1900 en meer speciaal in het gebied waar we ons nu bevinden, kan goed terecht in de Goesche Courant. Zo lezen we in het nummer van zaterdag 12 mei dat het bestuur van het waterschap De Breede Watering bewesten Yerseke voornemens is op donderdag 19 mei des voormiddags te elf uuren in het koffiehuis „De Prins van Oranje” te Goes onder nadere goedkeuring aan te besteden volgens bestek no. 2, dienst 1900-1901 in drie percelen: a. het vernieuwen, herstellen en onderhouden der waterkerende werken, b. het leveren van grind, c. het éénjarig onderhoud der sluizen, gebouwen, boten, peilschalen enz. alsmede volgens bestek no. 3, dienst 1900-1901 in vijf percelen de vernieuwingen en herstellingen der heulen, gelegen in en in onderhoud bij het waterschap. Korte tijd later meldt de krant onder het hoofd „Landbouw en Veeteelt” dat de Z.L.M. de algemeene vergadering zal houden in Kruiningen op de bovenzaal van den heer C. Kastelijn. En nog dichterbij huis: in juni 1900 werden te Wemeldinge door notaris Liebert voor verschillende eigenaren uit 22 boomgaarden de kersen en pruimen per piek verkocht. De opbrengst was f 2405,— tegen 5 à 6 cent per kilo.

We weten natuurlijk meer. De aankoopcoöperatie die dank zij het initiatief van G. A. Vorsterman van Oyen in 1877 te Aardenburg het licht zag, vond al twee jaar later in Wemeldinge navolging, mede dank zij de grootvader van de heer Dekker ¹⁾). Over het grondgebruik vinden wij interessante gegevens in een rapport dat I. G. J. Kakebeeke heeft uitgebracht ²⁾). Het blijkt dat het grootste gedeelte van de oppervlakte van Zeeland door pachters wordt beboerd. Van alle provincies staat voor de periode 1888-1903 Zeeland bovenaan voor wat de vermindering van het aantal eigenaren-gebruikers betreft. „De oorzaak hiervan — zo schrijft Kakebeeke — moet alleen gezocht worden in de omstandigheid, dat wanneer boerderijen verkocht worden, kapitalisten, niet-exploitanten, in den regel als koopers optreden”. Een enquête die enige jaren

¹⁾ Aanvankelijk waren dat zgn. bestelverenigingen. In 1929 is de CZAV (Coöperatieve Zeeuwse aan- en verkoopvereniging g.a.) opgericht.

²⁾ Op verzoek van de Staatscommissie-Lovink. Zie Schetsen van het Landbouwbedrijf in Nederland, 1912, p. 194-212.

later wordt gehouden³⁾), onthult dat op Walcheren en Zuid- en Noord-Beveland het aantal inwonende en vaste arbeiders sterk vermindert en het aantal losse toeneemt.

Nationaal was het beeld rooskleurig. De landbouwcrisis van 1878 was uitgewerkt. De voorstellen van de bekende Staatscommissie van 1886 werden opgevolgd en uitgevoerd⁴⁾. Er kwam — om met de eerste hoogleraar in de landhuishoudkunde aan de Landbouwhogeschool, S. Koenen, te spreken — „een geest van energie, van wil en van durf, een geest ook van samenwerking waardoor de oude, ultra-individualistische geest op de achtergrond gedrongen werd”⁵⁾. De voorbeelden heeft men maar voor 't oprapen. Om er enkele te vermelden: op 16 mei 1898 was de Nederlandsche Pomologische Vereeniging opgericht, kort tevoren was aan het Departement van Binnenlandse Zaken een afdeling Landbouw onder een Directeur Generaal ingesteld, een jaar later verenigden zich de aankoopcoöperaties in een Centrale, in 1900 kwam de Nederlandse Landarbeidersbond tot stand. Zelfs werd al serieus aan een publiekrechtelijke organisatie van de gehele landbouw gedacht.

We gaan naar 1970. Hoewel het vermetel is om in een gezelschap van zoveel deskundigen over de huidige situatie van de landbouw te spreken, waag ik het er op enkele hoofdlijnen aan te geven.

Het waterschap De Breede Watering bewesten Yerseke is opgeheven en opgegaan in De breede watering van Zuid-Beveland. De waterschappen van Zeeland hebben einde vorig jaar het 50-jarig bestaan van de Zeeuwse Polder- en Waterschapsbond kunnen vieren. Bij deze gelegenheid kon de waarnemend voorzitter, de heer A. M. Geluk, die de heer Dekker wegens diens ziekte verving, opmerken dat in deze provincie de concentratie der waterschappen voltooid is en dat er sprake is van een bepaalde consolidatie⁶⁾.

Ook voor het overige is het organisatiepatroon in deze 70 jaren ingrijpend verdicht en verruimd tevens. De verdichting manifesteert zich in de oprichting van tal van nieuwe privaatrechtelijke en publiekrechtelijke

³⁾ Zie het Algemeen overzicht van den oeconomischen toestand der landarbeiders in Nederland, gepubliceerd door de Staatscommissie-Lovink, p. 9.

⁴⁾ Dr. W. H. Vermeulen, Den Haag en de landbouw. Keerpunten in het negentiende-eeuwse landbouwbeleid, 1966, p. 90-93. Voorts o.m. Z.W. Sneller, Geschiedenis van de Nederlandse landbouw, 1795-1940, 1951, p. 90.

⁵⁾ Geciteerd door Vermeulen (zie noot 4).

⁶⁾ Het verslag is opgenomen in Waterschapsbelangen, 1970, p. 60-64.

organisaties. Dit proces is nog in volle gang. Daarnaast echter worden pogingen gedaan om, naar analogie van de waterschapsconcentraties, de bestaande organisaties te bundelen en zo een ruimere werkingsfeer en grotere bestuurskracht te bereiken. Praktisch alle organisaties houden zich met dit probleem bezig. De Nationale Coöperatieve Aan- en Verkoopvereniging voor Land- en Tuinbouw G. A. „Cebeco”, in de plaats getreden van het zgn. Centraal Bureau is bezig haar organisatie nog verder te versterken ⁷⁾). De groente- en fruitveilingen staan voor de vraag hoe zich aan te passen aan nieuwe ontwikkelingen ⁸⁾). Tijdens het debat in de Tweede Kamer over de noodsituatie in de fruitteelt is van verschillende kanten, en met name door Minister Lardinois, aangedrongen op fusies van veilingen ⁹⁾).

Zeeland is een pachtprovincie gebleven. Maar er is toch wel heel veel veranderd. In de plaats van een stelsel waarin de rechten en plichten van verpachter en pachter geheel en vrijelijk door beiden te zamen — en dus, in de praktijk, door de verpachter alleen — konden worden vastgesteld, kennen we nu een sterk gereguleerd regime waarin aan pachtkamers en grondkamers vaak beslissende bevoegdheden worden toegekend. In voorbereiding is een ruilverkaveling Kapelle-Wemeldinge. De positie van de landarbeiders is dank zij de collectieve arbeidsovereenkomsten tot een hechte rechtspositie uitgegroeid. Interessanter nog is dat zo drastisch het aantal van degenen die in de landbouw werkzaam zijn — om het even of zij nu eigenaar, pachter of werknemer zijn —, is gedaald ¹⁰⁾). Ook dit proces dat we langs verschillende wegen pogen te beïnvloeden en waaraan we optimistisch de naam structuurbeleid geven, is nog allerminst afgesloten. En we beseffen maar al te goed — en ook dat is kenmerkend voor deze tijd — hoe afhankelijk we daarbij zijn van wat buiten onze grenzen zich afspeelt.

Tot zover deze typering. En nu dan de tussentijd die ik zou willen schetsen tegen de achtergrond van de passages die gedurende 70 jaren in de troonredes telkens zijn gewijd aan de landbouw ¹¹⁾ en aan de

⁷⁾ Zie de najaar 1969 verschenen uitgave *De vormgeving van een nieuwe structuur*.

⁸⁾ Ir. L. Gijsberts, *De Nederlandse groente- en fruitveilingen op de tweesprong*, Landbouwkundig Tijdschrift, september 1969.

⁹⁾ Op 11 maart 1970. Zie vooral *Handelingen*, p. 2712 (Mr. Schlingemann) en p. 2707 en 2724 (Minister Lardinois).

¹⁰⁾ Agrarische beroepsbevolking in Zeeland in 1909: 32300, 1930: 34200, 1947: 32700, 1956: 27000, 1960: 21900, 1967: 14100.

¹¹⁾ Ze zijn in een bijlage aan deze rede toegevoegd.

hand van een indeling in een vijftal perioden: 1900-1930; de crisis van 1930-1940; de oorlog van 1940-1945; het herstel van 1945-1953; na de ramp tot heden 1953-1970.

1900-1930

Ik sprak van een rooskleurig beeld. Tot aan het uitbreken van de eerste wereldoorlog blijft dit zo. En zelfs in de jaren 1914-1918 en daarna zijn de veranderingen niet wezenlijk al zijn er jaren die niet meevallen. Zo snel weet de landbouw zich van de gevolgen van de oorlog te herstellen dat al in het Verslag van de Landbouw van 1920 geen hoofdstuk meer wordt aangetroffen waarin de maatregelen in verband met de oorlog en de nasleep daarvan worden behandeld ¹²⁾).

Sterk leeft in het agrarische bedrijfsleven de wens tot goede en krachtige organisaties te komen. Als uitvloeisel daarvan wordt in de Troonrede van 1901 een ontwerp aangekondigd „om aan den landbouw eene rechtstreeksche vertegenwoordiging te geven. Door haar voorgelicht, zal de Regeering beter zijne belangen kunnen behartigen”. In december 1902 wordt het ontwerp dat provinciale landbouwraden, voor de helft benoemd door de provinciale landbouworganisaties, voor de helft rechtstreeks gekozen, alsmede een Rijkslandbouwrraad voorstelt, ingediend. Het ontwerp haalt het niet en ook latere pogingen om van boven af een officiële landbouwvertegenwoordiging op te leggen, mislukken ¹³⁾).

Wel gaat intussen het proces van op vrijwillige samenwerking berustende schaalvergroting door, maar er moeten nogal eens tegenslagen worden geïncasseerd, zoals het uittreden van de provinciale bonden van de Nederlandsche Boerenbond uit het K.N.L.C. in 1920. Vooral plaatselijk en daar waar levensbeschouwelijke overwegingen geen rol spelen, heeft de samenwerking succes. In 1907 wordt in Wemeldinge een plaatselijke Raiffeisenbank opgericht. De veulingsvereniging Kapelle-Biezeling is van 1916. Een jaar later verenigen de veilingen zich in het Centraal Bureau van de Tuinbouwveilingen. En hoe de tuinbouw vooroploopt, bewijst de oprichting in 1924 van het Uitvoer Controle Bureau.

In deze periode wordt ook de grondslag gelegd voor ons landbouwonderwijs, het onderzoek en de voorlichting. Het keuringswezen voor

¹²⁾ Ir. C. H. J. Maliepaard, De Nederlandse landbouw, deel IX van de Nederlandse Volkshuishouding tussen twee wereldoorlogen, 1952, p. 4.

¹³⁾ Daarover uitvoerig Jhr. J. C. Mollerus, Officiële Vertegenwoordiging van landbouw, nijverheid en handel, dissertatie Landbouwhogeschool, 1932.

het zaaizaad wordt provinciaal en gewestelijk opgebouwd om in 1932 te resulteren in de oprichting van de N.A.K.

Aan de wetgeving komt maar een bescheiden plaats toe. Het was er de tijd niet naar om dwingend in te grijpen in verhoudingen die — naar de toenmalige opvattingen — beter aan de vrije dispositie van de belanghebbenden zelf konden worden overgelaten. Vandaar de aarzeling om iets aan de pachtwetgeving te doen ondanks voorstellen van de Staatscommissie-Lovink/Westerdijk van 1906 en de Staatscommissie-Diepenhorst van 1919. Vandaar de instelling en bevordering van „vrijwillige” pachtbureaus die met adviserende taken werden belast. Veel succes hebben zij overigens niet gehad. In zijn onvolprezen Gedenkboek van de Z.L.M. constateert Prof. Bouman dat het Centraal Zeeuwsch Pachtbureau dat in het begin van de twintiger jaren werd opgericht, steeds een kwijnend bestaan heeft geleid ¹⁴).

De Landarbeiderswet 1918 maakt op deze algemene tendens geen uitzondering. Zij bevat namelijk geen dwingende verplichtingen, maar scheidt slechts de mogelijkheid dat de oppassende landarbeider op aantrekkelijke voorwaarden land met woning (een zgn. plaatsje) in eigendom of los land in pacht verkrijgt. Op die manier, zo zegt de toelichting, kan hij opklimmen tot kleine boer en wordt voorkomen dat hij de landbouw de rug toekeert. Deze wet heeft in Zeeland opvallend weinig succes gehad ¹⁵).

1930-1940

„De economische crisis, die zich over de geheele wereld doet gevoelen, heeft ook zoowel in het Rijk in Europa als in de overzeesche gewesten tot ernstige gevolgen voor het bedrijfsleven geleid. Hier te lande maken in het bijzonder verschillende takken van onzen land- en tuinbouw moeilijke tijden door”.

Aldus de Troonrede van 16 september 1930. Kort daarvoor was al tot stand gekomen een wet (1 augustus 1930) tot heffing van een compenserend invoerrecht op sommige soorten suiker. Zij bleek de inleiding tot een sneeuwbaaleffekt. Reeds een half jaar later bleek een nieuw steun-

¹⁴) Geschiedenis van den Zeeuwschen landbouw in de negentiende en twintigste eeuw en van de Zeeuwsche Landbouw-Maatschappij 1843-1943, 1946, p. 373 en 535.

¹⁵) In Zuid-Beveland ging het aanvankelijk nog wel. Van de in totaal uitgegeven plaatsjes (5874) heeft na Utrecht Zeeland het minst opgeleverd (144).

ontwerp dat uitkeringen ten behoeve van verbouwers van suikerbieten in uitzicht stelde, nodig (ontwerp 28 februari 1931, wet 28 mei 1931). Fabrieksaardappelen, tuinbouwproducten, pluimvee, rogge, griend en riet volgden. Dan treedt de tweede fase in: de Tarwewet 1931, de Zuivelwet 1932 en de Varkenswet 1932, om in het najaar van 1932 al door de derde fase te worden vervangen. De Regering besluit dan om „niet langer voort te gaan op den weg van het nemen van incidentele maatregelen, maar om een breed plan van bestrijding der crisis op te zetten en in den vervolge de maatregelen op één wet te doen steunen”. Immers de steunmaatregelen waren tot dusverre onafhankelijk van elkaar genomen en niet alle naar dezelfde beginselen opgezet. „Dit gaf verwarring en de uitvoering was weinig overzichtelijk; vóór alles was uniformiteit in opzet en uitvoering noodzakelijk en die uitvoering was alleen te verwezenlijken, indien de te nemen maatregelen steunden op één wet, waarbij aan de Regeering ten aanzien van de te nemen maatregelen voor verschillende producten, groote bevoegdheden zouden moeten worden verleend”¹⁶). Zo komt de Landbouwcrisiswet in 1933 tot stand.

Kan deze snelle opeenvolging van wettelijke maatregelen al iets onthullen van de dramatische ontwikkeling, ook de troonredes spreken duidelijke taal: een beeld van grondige verwarring (1933), zeer zorgwekkend, de wanorde van de talrijke en vaak meest onverwachte verschuivingen op economisch gebied (1934), een uitermate moeilijke tijd (1935). Toch is dit niet de belangrijkste reden om nog even bij deze periode stil te staan. De crisisjaren verdienen vooral onze aandacht omdat zij zo beslissend het organisatiewezen van vandaag de dag hebben beïnvloed. Met name is dit het geval op het punt van de verplichte aansluiting.

De crisisorganisatie was gewestelijk opgebouwd. De provinciale centrales die meestal als stichtingen waren opgericht en functioneerden, kenden aangeslotenen die zich aan de statuten en andere regelingen moesten onderwerpen, als zij toegelaten wilden worden tot de door hen gewenste bedrijfsuitoefening. Hoewel van de kant van gezaghebbende juristen tegen deze constructie bij herhaling bezwaar is gemaakt¹⁷),

¹⁶) Deel III, p. 6 van De Landbouw-Crisiswetgeving. Beknopt overzicht van de totstandkoming en werking van de Landbouw-crisiswet in Nederland vanaf 1929.

¹⁷) Zo werd betwist dat hiervoor de stichtingsvorm mocht worden gebruikt (zie hierover Mr. W. F. de Gaay Fortman, Ned. Juristenblad, 1936, p. 58 e.v.). De verplichte aansluiting is overigens al eerder in de landbouw gebruikt (I. Samkalden, Behartiging van collectieve belangen in de agrarische wetgeving, inaug. rede Landbouwhogeschool 1952).

heeft de rechterlijke macht nimmer de rechtsgeldigheid in twijfel getrokken. Reeds in 1933 werd de Hoge Raad met een geschil geconfronteerd dat weliswaar in Woudenberg zich voordeed maar dat ook in Zeeland had kunnen spelen.

Een landbouwer was veroordeeld tot een geldboete van tien gulden omdat hij varkens had vervoerd die niet van een oormerk waren voorzien. Zijn verweer dat hij bezwaar had tegen het lidmaatschap van de Centrale die in de statuten het aanbrenge van oormerken voorschreef, werd door de Hoge Raad bij arrest van 24 april 1933, Ned. Jurisprudentie 1933, p. 1473, als volgt verworpen:

dat, waar art. 11 van het Crisis-Varkensbesluit 1932 voorschrijft, dat het in voorraad hebben, afleveren, vervoeren of doen vervoeren van varkens zwaarder dan een door den Minister te bepalen gewicht — bij besluit van 24 Oktober 1932 Staatscourant no. 206 gesteld op 10 kg — slechts is toegestaan, indien de varkens van een oormerk zijn voorzien, inderdaad gelijk uit het bij het eerste middel betoogde blijkt, een varkenshouder gedwongen is tot eene gewestelijke organisatie toe te treden;

dat echter, nu dit alles steunt op de wet, niet kan worden ingezien, dat die dwang in strijd zou zijn met het Nederlandsche Staatsrecht;

dat de varkenshouder dan weliswaar onderworpen wordt aan de statuten dier organisatie, doch de wetgever dit heeft gewild en gemeend heeft, dat een voldoende waarborg tegen misbruiken is gelegen in het door hem in art. 17 lid 1 der Crisis-Varkenswet, S. 1932 no. 374, gegeven voorschrift, dat de statuten der organisatie en de daarin later aan te brengen wijzigingen de goedkeuring van den Minister behoeven, terwijl indien de statuten niettemin eenige bepaling zouden inhouden, welke strijdig is met de openbare orde of goede zeden, die bepaling onverbindend zou wezen.

De aansluitingsplicht betekende overigens niet alleen — negatief — dat zonder aansluiting bepaalde handelingen verboden waren, zij bracht tevens — positief — mee dat de aangeslotene onderworpen was aan de tuchtmaatregelen die de centrales mochten toepassen en aan de arbitrage die de statuten voorschrijven. Ook deze rechtsfiguren hebben kritiek uitgelokt¹⁸⁾ maar ook hier heeft de rechtspraak hen de hand boven het

¹⁸⁾ Prof. Mr. R. P. Cleveringa, Ned. Juristenblad, 1934, p. 49-52.

²²⁾ Van nabij en verre, Twintig jaren Zeeuwse landbouw — twintig jaren herstel en vernieuwing, Gedenkboek Zeeuwse Landbouw Maatschappij, 1965 (ter gelegenheid van het aftreden van Ir. M. A. Geuze als voorzitter van de Z.L.M.).

hoofd gehouden. In de officiële uitgave die van regeringswege is verschenen luidt het oordeel over de crisistuchtrechtspraak zeer positief ¹⁹⁾:

De regeling van de Crisis-Tuchtrechtspraak heeft ongetwijfeld aan

„De landbouwpolitiek van de Regering zal gericht zijn op verhoging van een rationele bodemproductie, op intensivering van het landbouwbedrijf, alsook op het verzekeren van bestaanszekerheid van boeren en tuinders in goed geleide bedrijven, mede door een zekere mate van productie- en marktordening, waarbij in het bijzonder aandacht zal worden geschonken aan het vraagstuk van de kleine boeren.”

De overheid beschikt daarbij over verschillende instrumenten. In aansluiting op wat al vóór de oorlog was tot stand gebracht, worden onderwijs, voorlichting en onderzoek sterk gestimuleerd. Vooral het landbouwkundig onderzoek profiteert van deze krachtige politiek die de steun van de zgn. Marshall-hulp kreeg.

Daarnaast wordt aan de wetgeving gewerkt. De Wet op de Bedrijfsorganisatie komt in 1950 tot stand en vormt het uitgangspunt voor een nieuwe publiekrechtelijke opbouw van het landbouworganisatiewezen. De Ruilverkavelingswet van 1938 wordt vervangen door een nieuwe van 1954. De vervreemding van landbouwgronden wordt in 1953 aan voorafgaande goedkeuring onderworpen, overigens in aansluiting op een oorlogsbesluit dat was blijven gelden. Met de pacht gaat het wat stroever. Een rapport van de zgn. commissie-Van den Bergh, ingediend in 1950, wordt pas in 1955 door een wetsontwerp gevolgd dat in 1958 het staatsblad bereikt. We zijn dan al in een andere periode.

1953-heden

Het ligt voor de hand het jaar 1953 als beginpunt te kiezen. In verschillende opzichten heeft namelijk de ramp van 1 februari 1953 doordringende gevolgen gehad voor de belangenbehartiging en nieuwe ontwikkelingen in gang gezet.

Vooreerst op het punt van de herverkaveling. Met spoed werd de Herverkavelingswet Walcheren op de noodgebieden van toepassing verklaard en al op 9 oktober 1953 kon Minister Mansholt in Goes de Herverkavelingscommissie installeren. Ten tweede male een herverkaveling! Ir. Geuze heeft in 1963 geschreven hoe zwaar dit velen gevallen is. „Van enige voorbereiding op een zo ingrijpende operatie had geen sprake kunnen zijn; de procedure werd als van boven opgelegd aangevoeld; na de inundatie en evacuatie van bezettingswege in 1944-1945, na de moeilijke naoorlogse opbouwperiode in de zoutwatergebieden, na de watersnood

van 1953 wenste men weliswaar enerzijds snel geholpen, maar anderzijds ook zoveel mogelijk met rust gelaten te worden”²³).

Het is allemaal goedgegaan. Als voorzitter van de Raad van Beroep heb ik zelf bij herhaling kunnen constateren met hoeveel zorg de agrarische voormannen en deskundigen hebben gewerkt en met de vele en vaak contrasterende belangen serieus hebben rekening gehouden. Ook hier heeft Zeeland weer tot voorbeeld gestrekt, zoals Ir. G. Homan, destijds landmeter in het herverkavelingsblok Schouwen-Duiveland, heeft aangetoond²⁴).

Nog duidelijker is die nationale beïnvloeding op het stuk van de waterschapsconcentratie. Als er iets is dat in organisatorisch opzicht de Zeeuwen met trots mag vervullen, is het wel wat na de ramp op dit gebied is bereikt. Dr. Gallé die in 1963 aan de Leidse universiteit is gepromoveerd op een dissertatie over de geschiedenis van het waterstaatsrecht in Zuid-West Nederland²⁵), wijst er op dat in de algemene literatuur over waterschappen en waterstaatswezen bijna steeds aan Zeeland werd voorbijgegaan. Daarin is nu een radicale verandering gekomen. Het is dan ook begrijpelijk dat De brede watering van Zuid-Beveland voor de schrijver model staat als hij de inrichting van een modern waterschap gaat analyseren. En het spreekt van zelf dat bij herhaling van de dijkgraaf van dit met ingang van 1 januari 1959 geconcentreerde waterschap is gevraagd uiteen te zetten, in woord en in geschrift²⁶), hoe die concentratie is tot

²³) Herverkaveling Zeeland 1953-'63, Cultuurtechnisch Tijdschrift, aug. 1963.

²⁴) Ervaringen opgedaan in het herverkavelingsblok Schouwen-Duiveland; een vergelijkende beschouwing over herverkaveling en ruilverkaveling, Tijdschrift voor Kadaster en Landmeetkunde, juni 1964, p. 129-141.

²⁵) P. H. Gallé, Beveiligd bestaan. Grondtrekken van het middeleeuwse waterstaatsrecht in Z. W. Nederland en hoofdlijnen van de geschiedenis van het dijksbeheer in dit gebied (1200-1963), dissertatie Leiden 1963.

²⁶) Afgezien van de toespraken in het eigen waterschap en in de Zeeuwse Polderen Waterschapsbond, zijn er de uiteenzettingen voor leden van andere waterschappen en bonden die op bezoek zijn gekomen. Verder zij gewezen op de lezing over waterschapsconcentratie gehouden voor de sectie voor Cultuurtechniek van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs en de Studiekring voor Cultuurtechniek van het Koninklijk Genootschap voor Landbouwwetenschap, opgenomen in Waterschapsbelangen van 29 juni en 13 juli 1966; artikel „aanpassing afwatering Zuid-Beveland”, Tijdschrift Land en Water van mei/juni 1961; artikel in Zeeland-nummer van Economisch Statistische Berichten no. 2316 (13 december 1961); vraaggesprekken in De Boerderij 1966 (no. 10) en Algemeen Dagblad 1 maart 1969.

stand gekomen en hoe de decentralisatiegedachte daarin vorm heeft gekregen.

Ook indirect heeft deze concentratie bevruchtend gewerkt. Immers ook in andere segmenten van ons stelsel van publiekrechtelijke en privaatrechtelijke organisaties is de drang naar grotere eenheden, naar schaalvergroting, juist de laatste jaren duidelijk merkbaar. Zeeland heeft dat vooral bestuurlijk aan den lijve ondervonden. We zien ook hoe in het coöperatieve wordt gezocht naar nieuwe constructies. Per 1 mei j.l. is in werking getreden een reorganisatie van de Keuringsdiensten die met de uitvoering van de keuringen krachtens de Zaaizaad- en Plantgoedwet zijn belast; een nieuwe Stichting omvat West-Noord-Brabant alsmede de provincies Zeeland en Zuid-Holland. De directe agrarische belangenbehartiging zoals die vooral in de Standsorganisaties plaats vindt, is recentelijk aan discussie en kritiek onderworpen²⁷⁾. Het is geen gedurfde stelling als ik zeg dat de eerstkomende jaren vooral problemen van deze aard onze aandacht zullen vragen. Waarbij dan steeds de kernvraag zal zijn hoe we schaalvergroting en opvoering van de bestuurlijke efficiëncy kunnen verenigen met reële democratie. Want dat in de nabije toekomst overal zal worden verlangd dat aan de bestuurlijke processen zal worden medegewerkt door meer personen en groepen dan nu veelal het geval is, staat ook wel vast.

Er zijn, meen ik, nog wel meer verschillen met de vorige periode te signaleren. Opvallend is bijvoorbeeld dat we meer en meer de betrekkelijkheid van de wetgeving als beleidsinstrument gaan erkennen. Van de zelfoverschatting van de wetgever in de vijftiger jaren is niet veel over. Speciaal ten aanzien van het grondgebruik zien we pogingen de verstarrende werking van wetten te doorbreken. De wet op de vervreemding van landbouwgronden is per 1 januari 1963 afgeschaft. Geïnspireerd door een voorontwerp van de Minister van Landbouw wordt van verschillende kanten gewerkt aan een liberalisatie van de Pachtwet²⁸⁾. Ook wetten die niet meer in onze tijd passen zonder nu direct kwaad te doen, verdwijnen. Zo de reeds genoemde Landarbeiderswet in 1964. Ik sprak van schaalvergroting in het kader van de wijzigingen in het organisatiepatroon. We kunnen de term ook ruimer bezigen en denken aan de plaats van onze Nederlandse landbouw in de E.E.G. Doen we dat

²⁷⁾ Ik denk dan aan het paasnummer (25 maart 1970) van De Boerderij dat gewijd is aan vernieuwing van de organisatie.

²⁸⁾ Dezer dagen is te verwachten een rapport van de Teldersstichting waarin voorstellen tot modernisering van de Pachtwet worden gedaan.

dan moeten we erkennen en beseffen hoe afhankelijk we zijn van wat in Brussel wordt besloten en van wat onze partners doen. Ik behoef dat hier niet uit te werken, maar wel is het nodig vast te stellen dat daardoor ons beleid dat toch al van telkens wisselende en onvoorziene factoren afhankelijk is geweest, nieuwe elementen van onzekerheid is gaan bevatten. Een troost mag dan zijn dat deze onzekerheid niet alleen de landbouw kenmerkt.

Is het nu mogelijk in deze ontwikkeling over 70 jaren hoofdlijnen aan te geven? Zijn er typerende beginselen die in deze periode ondanks grote veranderingen overeind zijn gebleven?

Hoofdlijnen zijn er zeker. Zo valt in de eerste plaats te wijzen op de voortdurende verschuiving in de relatie van landbouw tot buitenwacht. Organisatorisch heeft de landbouw zich pas betrekkelijk laat zelfstandig weten te maken. We zien dat o.m. bij de departementale opbouw en toedeling. Vóór 1898 werden de belangen van de landbouw door verschillende departementen behartigd. Daarna wordt de landbouw aan ministeries toegeedeeld die hun hoofdtaak elders hebben liggen. Pas op 21 augustus 1935 wordt een eigen ministerie Landbouw en Visserij geformeerd. Na een onderbreking van 1937 tot 1940 toen de Minister van Economische Zaken landbouw en visserij weer onder zich nam en een intermezzo 1944-1945, is die situatie blijven bestaan ²⁹⁾.

Ook in de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie weerspiegelt zich het streven naar verzelfstandiging en het eigen geluid. Maar er zijn tegenkrachten. De belangenbehartiging gaat meer en meer in de richting van samenwerking en coördinatie. We zien dat in de wetenschap waar de nadruk komt te vallen op interdisciplinaire arbeid, we zien dat in de groeiende noodzaak van interdepartementale bemoeiingen — de actuele problematiek van de verontreiniging van ons leefmilieu is er een goed voorbeeld van —, we zien het ook in de wetgeving want de typisch agrarische wetten gaan in toenemende mate ook andere belangen omvatten. En voorzover de wetgeving dan op papier al niet wordt veranderd, blijkt de praktijk zich vaak aan te passen en zich van het louter agrarische te ontdoen. Zo heeft de uitvoering van de Ruilverkavelingswet zich losgemaakt van de bedoelingen van de ontwerpers en worden ook andere dan agrarische belangen behartigd. Deze verruiming is voor wat de Zeeuwse herverkaveling betreft zelfs uitdrukkelijk en principieel uit-

²⁹⁾ Zie de voetnoten in de bijlage Troonredes.

gesproken. De Raad van Beroep heeft beslist dat het bevorderen van het herstel van land-, tuin-, bosbouw en veehouderij — aldus de terminologie van art. 2 — verder reikt dan het bevorderen van de landbouw op zichzelf en dat daarom de wet zich in het algemeen niet verzet tegen het beschikbaar stellen van gronden uit het blok ten behoeve van andere belangen dan die van de landbouw. Toewijzing van gronden voor aanleg en verbreding van verkeerswegen, voor een voorbeeldbedrijf en voor een beschuttende bosstrook werd daarom geoorloofd geacht ³⁰⁾.

Meer houvast biedt het beginsel van de samenwerking. Men mag stellen dat de belangenbehartiging in de eerste plaats en vaak uitsluitend op de grondslag van vrijwillige samenwerking geschiedt. Pas als het niet lukt alle belanghebbenden samen te brengen of als bepaalde personen tegenwerken, wordt een beroep gedaan op de overheid en de wetgever. En zelfs dan wordt met de nodige schroom en terughoudendheid op dit beginsel van de vrijwilligheid inbreuk gemaakt. We zien dat bijvoorbeeld bij het besluit tot ruilverkaveling. Uitgangspunt is de vrijwillige ruilverkaveling. Omdat dit middel te kort schiet, introduceert de Ruilverkavelingswet 1924 de gedwongen ruilverkaveling die voor de totstandkoming van het besluit een dubbele meerderheid — van eigenaren en van oppervlakte grond — eist. De wetten van 1938 en 1954 verleggen het accent en volstaan met een enkele meerderheid. Tot op de huidige dag blijft dit punt omstreden ³¹⁾. Een bewijs hoe diep het beginsel van de vrijwilligheid verankerd ligt.

De vrijwillige samenwerking kan worden ondergebracht in verschillende rechtsvormen. Vooral de coöperatieve vereniging, maar toch ook de gewone vereniging en lichtere modellen voor kleinere kringen zoals de vennootschap onder firma, de maatschap en los-vaste overeenkomsten vormen een dicht netwerk dat de gehele landbouw omspant. Slechts bij uitzondering wordt nog verdedigd dat de samenwerking de zelfstandigheid in de weg staat. En wie die stelling dan verkondigt, vergeet doorgaans dat hij al langs vele lijnen zich aan anderen gebonden heeft.

Parallel met deze ontwikkeling loopt die welke het duidelijkst kan wor-

³⁰⁾ Ontleend aan de bijdrage van Prof. Mr. C. H. F. Polak — destijds voorzitter van de Raad van Beroep voor de herverkaveling Walcheren — getiteld „Wat is landbouw?” tot de bundel Pacht en grondgebruik, uitgegeven in 1964 ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het maandblad De Pacht.

³¹⁾ Op 21 mei 1970 is het onderwerp aan de orde in een gezamenlijke bijeenkomst van leden van de Belgische en van de Nederlandse Vereniging voor Agrarisch Recht. Rapporteurs zijn Dr. A. de Leeuw en Mr. B. Dam.

den omschreven als de opbouw van onder op. De samenwerkingsverbanden in de landbouw die betrekkelijk grote groepen personen omvatten, plegen alle te zijn opgebouwd volgens dit principe. Dit is niet alleen het geval met de privaatrechtelijke organisaties, ook de publiekrechtelijke vertonen dit beeld. De nieuwe geconcentreerde waterschappen van Zeeland kennen een districtsgewijze indeling. Juist dit ingelandenbeleid is in hoge mate kenmerkend voor dit experiment. Het Landbouwschap heeft gewestelijke raden. De decentralisatiegedachte die ons ook in het staatsbestel dierbaar is, is in het landbouwororganisatiewezen een krachtige impuls.

Deze opbouw van onder op is — om nu eens het jargon van moderne ijveraars voor meer democratie over te nemen — geen fopspeen. Integendeel, aan de organisaties aan de voet komen reële bevoegdheden toe, al zullen de resultaten niet altijd even spectaculair zijn. Trouwens in het algemeen kenmerkt het organisatiewezen van de landbouw zich door een vergaand overlaten aan organisaties van direct belanghebbenden. Het zelf doen staat hoog genoteerd. We hebben dat o.m. kunnen constateren toen het ging over de crisiscentrales. Wat ik toen niet heb vermeld, is dat deze lokale en gewestelijke bevoegdheden niet altijd door de centrale overheid als vanzelfsprekend zijn aanvaard. Er moest — en moet nog steeds — voor gevochten worden. Tekenend is wat Minister Colijn in 1935 opmerkt ³²):

.....dat men eigenlijk dit bedoelt, dat die organisaties met de uitvoering van de verschillende maatregelen zullen worden belast en dat die uitvoerende organisaties ongeveer dezelfde bevoegdheden zullen moeten hebben, als nu de Regeeringsorganen hebben. Wanneer men dit bedoelt, kan ik niet duidelijk genoeg zeggen, dat ik daarvan niets weten wil. Ik sta daar volstrekt afwijzend tegenover. De verschillende groepsbelangen botsen in dezen tijd zoo geweldig tegen elkaar, zijn zoozeer met elkaar in strijd, dat alleen reeds daarom de Overheid de zaak in handen moet hebben.

Ondanks centraliserende tendenzen is het zelf doen op bijna alle onderdelen van de agrarische belangenbehartiging een wezenlijke kracht gebleven. Zelfs in de rechtspraak en wat daar grote gelijkenis mee vertoont, is dit beginsel doorgedrongen. U zult het zich — zo neem ik aan — niet zo bewust zijn, maar het is eigenlijk heel merkwaardig dat in de

³²) Deel III, p. 41 van de in noot 16 vermelde uitgave.

pachtkamers van de kantongerechten naast de kantonrechter „twee niet tot de rechterlijke macht behorende personen als deskundige leden”³³⁾ zitting hebben die op voordracht van de landbouworganisaties via het college van Gedeputeerde Staten een benoeming door de Kroon krijgen. Deze afwijking van de gewone regels betreffende de samenstelling van de gewone rechterlijke macht accentueert de betekenis van het zelf doen. Zoals ook de vergelijkbare wijze van samenstelling van de provinciale grondkamers³⁴⁾ daarvan een bewijs vormt.

Dit democratisch beginsel heeft vergaande konsekventies in het persoonlijke vlak. Wil het zelf doen werkelijk iets betekenen dan is de voortdurende en wezenlijke medewerking van de belanghebbenden nodig. Zij moeten waarmaken dat het zelf doen op prijs wordt gesteld en goede resultaten kan opleveren. Zij vormen mede het beleid. En van de andere kant gezien: de geschiedenis wordt in sterke mate door hun activiteiten bepaald. Zo kom ik op de persoonlijke noot.

Een goed verstaander heeft maar een half woord nodig. Omdat ik er van uit mag gaan dat mijn gehoor in totaliteit als zodanig kan worden aangemerkt, heeft mijn schets al heel wat over de heer Dekker onthuld. In vele organisaties die ik ter sprake bracht, heeft hij belangrijke functies gehad. Op tal van plaatsen komt men hem tegen. Als iets mij bij het voorbereiden van deze rede duidelijk is geworden, is het wel dit: P. J. J. is een integrerend bestanddeel van het Zeeuwse landbouworganisatiepatroon. En dat niet alleen. Zijn invloed en betekenis reiken verder. Van de 70 jaren agrarische belangenbehartiging in lokale, regionale en nationale wisselwerking die ik vanmiddag heb willen belichten, heeft hij er zeker 45 met ere voor zijn rekening genomen.

Zeker 45, want al in 1925 treedt hij op de voorgrond. Bij de opening van de landbouwtentoonstelling te Kruiningen heeft hij, toenmaals secretaris van de Kring Oost-Zuid-Beveland van de Z.L.M., reeds van zijn bijzondere organisatorische gaven blijk gegeven. Verschillende vrienden en bekenden die mij over hem hebben willen berichten, hebben o.m. verhaald hoe hij er voor heeft gezorgd dat 's morgens vroeg het terrein dat als gevolg van een tropische regenval in een modderpoel was veranderd, weer toegankelijk en begaanbaar werd gemaakt.

Staan dus invloed en betekenis van de jubilaris wel vast, de onderzoeker

³³⁾ Aldus art. 115 lid 2 Pachtwet. Zie ook mijn artikel „Rechtspraak door Pachtkamers” in de bundel Pacht en grondgebruik.

³⁴⁾ Artikelen 72 e.v. Pachtwet.

wil ook een verklaring. Hij wil weten hoe het komt dat die invloed en betekenis zo groot zijn, welke bijzondere karaktereigenschappen, afzonderlijk of in combinatie, dat succes hebben bewerkstelligd. Eigenlijk zou hij nog verder willen gaan en willen analyseren hoe, in deze sector van de contemporaine geschiedenis, de verhouding is tussen zakelijke componenten als sociale, economische en ideologische ontwikkelingen enerzijds en louter persoonlijke invloeden anderzijds.

U moet van mij niet verwachten dat ik in staat ben die vragen te beantwoorden. Wel wil ik tot slot van deze rede een poging doen aan de hier bedoelde wetenschappelijke nieuwsgierigheid enigszins tegemoet te komen. Het kan overigens best zijn dat ik die nieuwsgierigheid alleen maar prikkel en dat ik enkel nieuwe vragen opwerp. Dat moet U dan maar voor lief nemen. Beoefenaren van wetenschap kunnen het nu eenmaal niet laten vragen door nieuwe te vervangen en zo voortdurend bezig te blijven en zich onmisbaar te maken.

Ik grijp dan terug op de conclusie dat de agrarische belangenbehartiging vooral gekenmerkt wordt door haar democratisch gehalte. Welnu, wie daaraan duurzaam en met succes medewerking wil verlenen, moet zelf van de ware democratische gezindheid zijn doortrokken. Hij moet in de zelfwerkzaamheid van de mensen geloven. Hij moet, als de praktijk laat zien dat het daaraan vaak schort, niet bij de pakken gaan neerzitten of — andere uiterste — maar alles zelf gaan doen. Hij moet teleurstellingen verwerken en — letterlijk — steeds weer de boer opgaan. Hij moet telkens weer overtuigen en zijn goede en onbaatzuchtige bedoelingen laten blijken. Hij mag — anders gezegd — nimmer onverdraagzaam zijn of op eigen voordeel uit zijn.

Is die ware democratische gezindheid niet het kenmerk van P.J.J.? Ik vond tekenend de mededeling dat hij van de 126 districtsvergaderingen binnen De brede watering van Zuid-Beveland die in de periode 1960-1970 zijn gehouden er 104 zelf heeft bijgewoond. Zo wordt de democratie van het papier levende werkelijkheid. In dit beeld past ook de uiterst zorgvuldige voorbereiding van vergaderingen omdat daaruit spreekt het besef dat daar uiteindelijk de beslissingen moeten worden genomen. Het is ook dit besef dat hem steeds de nadruk deed leggen op de scheiding tussen beleidsbepaling enerzijds en voorbereiding en uitvoering anderzijds. Met kracht verzette hij zich tegen de neiging, ieder technisch en bureaucratisch apparaat eigen, om binnen te dringen in het gebied waar algemene vergadering en bestuur het voor het zeggen behoren te hebben. Vandaar ook zijn liefde voor waterschappen en coöperatieve verenigingen, beide democratische organisatievormen par excellence.

teruggebracht; de scheepvaart, voor zoover zij niet stilligt, gaat met ongekende moeilijkheden en gevaren gepaard; voor de zeevisscherij geldt dit in niet mindere mate; landbouw en nijverheid vinden, voor zoover zij voor export werken, haar afzetgebied voor een groot deel verstoord; in den geld- en fondsenhandel bracht de toestand eene heftige crisis teweeg; de toevoer van granen en van grond- en hulpstoffen voor de nijverheid is zeer belemmerd.

Toch komt er eenige verlichting in den druk. Vasthouding en prijs-opdrijving van levensmiddelen en huishoudelijke artikelen is voorkomen. De crisis in den geld- en fondsenhandel is in banen geleid, die de mogelijkheid van een geleidelijk verloop daarvan openen. Krachtige pogingen worden aangewend tot beperking van werkloosheid en tot voorkoming en leniging van nood. Verschillende producten van land- en tuinbouw en van de voedingsindustrie vinden weer afzet, zoowel naar Engeland als naar Duitschland en België.

21 september 1915

Ofschoon ook thans het economische leven nog sterk gedrukt wordt door den toestand waarin Europa verkeert, kan er toch met voldoening op worden gewezen, dat de land- en tuinbouw over het algemeen in gunstigen toestand verkeerden.

19 september 1916

De toestand van land- en tuinbouw is over het geheel nog niet ongunstig. Toch worden de moeilijkheden bij de uitoefening van deze juist in de tegenwoordige omstandigheden voor de volkshuishouding zoo belangrijke bedrijven ondervonden, steeds grooter en is bij enkele onderdeelen reeds een remmende invloed op de productie merkbaar.

16 september 1919

De mogelijkheid tot het verkrijgen van kleingrondbezit dient tot anderen dan tot de landbouwarbeiders te worden uitgebreid.

Een Landbouw-arbeidswet, een Landbouw-ongevallenwet, alsmede voorstellen betreffende de ziekenverzorging van on- en minvermogenen zijn in voorbereiding.

21 september 1920

Eene wettelijke regeling van het Middelbaar en Lager Landbouwonderwijs is in ver gevorderden staat van voorbereiding.

Ingediend zal worden een wetsontwerp in zake de huisindustrie, een ontwerp-Landbouwongevallenwet en een ontwerp tot instelling van gezondheidsdiensten.

20 september 1921

Voorstellen tot wettelijke regeling van de ruilverkaveling en tot herziening van de bepalingen betreffende de pachtovereenkomst zullen worden ingediend.

19 september 1922

Vermindering van het aantal Departementen van Algemeen Bestuur wordt noodig geacht. Het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel zal met dat van Arbeid worden samengesmolten, terwijl de behartiging van de Landbouwaangelegenheden voorshands zal worden toevertrouwd aan den Minister van Binnenlandsche Zaken ²⁾. Enkele verschikkingen zullen bovendien plaats vinden.

18 september 1923

Zwaar is de druk der tijden. Handel, nijverheid, landbouw en scheepvaart kwijnen ten gevolge van omstandigheden, die veerkracht noch vlijt vermogen te dwingen. Werkloosheid heerscht in ernstige mate.

16 september 1924

Schoon alle zorgen nog niet zijn weggenomen, mag gehoopt worden, dat de economische crisis thans haar diepste punt heeft bereikt.

Zelfs valt voor het oogenblik in sommige opzichten eenige, zij het geringe opleving van handel, landbouw en nijverheid waar te nemen.

²⁾ Een en ander is geregeld bij Koninklijk besluit van 24 november 1922, Stb. 606, waarbij o.m. het Departement van Arbeid de benaming van Departement van Arbeid, Handel en Nijverheid, het Departement van Binnenlandsche Zaken die van Binnenlandsche Zaken en Landbouw kreeg.

15 september 1925

De toestand van land- en tuinbouw geeft in menig opzicht reden tot voldoening, al zijn de vooruitzichten voor de naaste toekomst niet geheel zonder schaduwen.

21 september 1926

De land- en tuinbouw wordt in verschillende van zijn takken bedreigd door ongewone, naar gehoopt mag worden tijdelijke, belemmeringen in den afzet van zijn producten elders. Er wordt met kracht naar gestreefd, dit euvel een einde te doen nemen.

20 september 1927

Dank zij voortschrijdende verbetering in de wijze van bedrijfsuitoefening en ontginning, neemt het voortbrengingsvermogen van land- en tuinbouw toe. Weinig loonende prijzen, bemoeilijking van den afzet in den vreemde en mingunstige weersgesteldheid leiden nochtans voor sommige takken van het bedrijf tot niet zeer bevredigende uitkomsten.

18 september 1928

De toestand van land- en tuinbouw stemt tot erkentelijkheid. Wel is waar stelde de fruitteelt teleur, maar zoowel de omvang en de hoedanigheid van den oogst, als de prijzen der producten mogen bevredigend heeten. Langs den weg van ontwatering en ontginning wordt met kracht verhooging van het voortbrengingsvermogen van den bodem bevorderd.

17 september 1929

Niettegenstaande de oogst ook dit jaar over het algemeen niet onbevredigend mag heeten, zouden land- en tuinbouw zich breeder ontplooien, zoo de prijzen der voortbrengselen gelijken tred hielden met de productiekosten. Vertrouwd mag worden, dat de onlangs tot stand gekomen wettelijke maatregelen ter bevordering van onzen uitvoer heilzaam zullen werken op den afzet in het buitenland.

16 september 1930

De economische crisis, die zich over de geheele wereld doet gevoelen, heeft ook zoowel in het Rijk in Europa als in de overzeesche gewesten tot ernstige gevolgen voor het bedrijfsleven geleid. Hier te lande maken in het bijzonder verschillende takken van onzen land- en tuinbouw moeilijke tijden door. Groote krachtsinspanning en wijs beleid zullen met Gods hulp moeten voeren naar betere tijden.

15 september 1931

Reeds in het afgelopen jaar deed de wereldcrisis haar druk zwaar gevoelen op het bedrijfsleven, zoowel in het Rijk in Europa, als in de overzeesche gewesten. Op onrustbarende wijze is zij thans dieper doorgedrongen. Moest reeds het vorige jaar er op worden gewezen, dat door de ontwrichting van het economische leven verschillende takken van land- en tuinbouw moeilijke tijden doormaken, naast deze worden sedert geruimen tijd ook de nijverheid en de handel zwaar getroffen.

Ten einde de eenheid van verschillende takken van volksbestaan beter tot haar recht te doen komen, beoogt de Regeering de belangen van den landbouw en van de nijverheid en den handel onder te brengen bij een Departement van Economische Zaken en Arbeid³⁾. Daarentegen zullen de afdelingen voor volksgezondheid en voor werkloosheidsverzekering en arbeidsbemiddeling bij het Departement van Binnenlandsche Zaken worden gevoegd.

20 september 1932

In alle takken van volksbestaan bleef de bedrijvigheid gestadig afnemen; handel, scheepvaart en visscherijen zijn evenzeer getroffen als nijverheid en land- en tuinbouw.

Herstel van het internationaal ruilverkeer wenscht de Regeering te bevorderen door verdragen, die een ruimer geest ademen. Daarnevens moet

³⁾ Bij Koninklijk besluit van 8 december 1931, Stb. 501, werd de naam van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken en Landbouw gewijzigd in die van Ministerie van Binnenlandsche Zaken, de naam van het Ministerie van Arbeid, Handel en Nijverheid in die van Ministerie van Economische Zaken en Arbeid en zijn tevens met deze andere departementale indeling samenhangende regelingen vastgesteld.

In sommige takken van nijverheid heeft het streven naar aanpassing bij de sterk gewijzigde omstandigheden tot resultaten geleid, die de hoop wettigen, dat, bij verdere doorwerking, de ondervonden druk allengs zal afnemen.

Zoolang de economische omstandigheden, ook in het buitenland, daartoe noodzaken, zal intusschen de bemoeienis der Overheid met het economisch leven in haar tegenwoordigen vorm en het verleenen van steun op menig gebied nog niet kunnen worden gemist. Wel zal worden zorg gedragen, dat in het bedrijfsleven onnoodig knellende banden zullen worden verwijderd.

21 september 1937

De landbouwcrisismaatregelen zullen, met handhaving van den voor den landbouw nog noodzakelijken prijssteun, zooveel mogelijk beëindigd worden. Daarnaast zal bevorderd worden, dat nuttige regelingen door de bedrijfsgenooten zelf zullen worden overgenomen en voortgezet of opgebouwd.

Verschillende wettelijke maatregelen tot verhooging van het peil van den landbouw zullen worden voorgesteld.

Ten aanzien van de landarbeiders zal de praktische uitvoerbaarheid van een wettelijke regeling van den arbeidstijd, voor zoover misstanden niet door onderling overleg van de georganiseerde belanghebbenden uit den weg worden geruimd, worden onderzocht.

20 september 1938

In verband met het feit, dat de wijzigingen in de economische verhoudingen op het gebied van den landbouw meer en meer van blijvenden aard blijken te zijn, is het gewenscht, dat aan de genomen maatregelen een organisatie ten grondslag wordt gelegd, waarbij in het bijzonder gelet zal worden op de handhaving der bij het landbouwbedrijfsleven behorende eigen verantwoordelijkheid.

19 september 1939

Land- en tuinbouw, reeds vóór het uitbreken van het internationaal conflict in een moeilijke positie, ondervinden nieuwen tegenslag door de stagnatie van den uitvoer.

Ten behoeve van de regelmatige voedselvoorziening zijn reeds maanden geleden zoodanige voorbereidingen getroffen, dat er voorloopig geen enkele reden tot ongerustheid behoeft te bestaan. Maatregelen voor bodemproductie, voorraadvorming en distributie vormen hier een aansluitend geheel. Voorts zijn voor de industrieële productie Rijksbureaux ingesteld, waarin het bedrijfsleven met de Overheid samenwerkt bij de regelmatige verdeling van die artikelen, waaraan een tekort kan ontstaan.

Het beleid der Regeering zal er op gericht blijven de opkomende nooden der bevolking naar vermogen te lenigen en in het bijzonder een tekort aan de noodzakelijke levensmiddelen te voorkomen. Distributie van verbruiksartikelen zal niet op het bestaan van zulk een tekort behoeven te wijzen, doch zal reeds plaats hebben, wanneer een rechtvaardige verdeling gevaar zou kunnen loopen.

20 november 1945

Land- en tuinbouw nemen in dit plan een belangrijke plaats in. Met groote kracht wordt gewerkt aan het herstel van deze primaire bestaansbronnen van ons volk, zoowel ten behoeve van de verzekering onzer voedselvoorziening als van een voor de volkshuishouding onmisbaren export. De regeering streeft er naar, de organisatie van de boeren een belangrijke taak te doen vervullen in de regeling van productie en afzet en tegelijkertijd een grootere mate van vrijheid in eigen bedrijfsvoering mogelijk te maken.

23 juli 1946

Bij de ten aanzien van den landbouw te nemen maatregelen zal er naar worden gestreefd aan het economisch verantwoorde kleine boeren- en tuindersbedrijf een zoodanig inkomstenpeil te waarborgen, dat voor het gezin een behoorlijk bestaan verzekerd is.

Met inachtneming van een redelijke belooning voor diegenen, die in land- en tuinbouw werkzaam zijn, zal de aandacht bij voortduring gericht moeten blijven op verlaging van den kostprijs van onze land- en tuinbouwproducten. Daarnaast is bevordering van de kwaliteitsverbetering een eerste vereischte.

Het land- en tuinbouwonderwijs zullen moeten worden uitgebreid, terwijl het landbouwkundig onderzoek zich tot nieuwe gebieden zal dienen

uit te strekken. Bijzondere aandacht zal worden geschonken aan de opleiding van landarbeiders.

Het herstel van het geschonden landbouwbedrijf zal met kracht worden voortgezet. Eerlang zal een ontwerp van wet, in het bijzonder het herstel van Walcheren regelende, bij de Staten-Generaal worden ingediend. Ruilverkavelingen en herontginningen zullen een meer rationeel grondgebruik mogelijk moeten maken, terwijl voorbereidingen zullen worden getroffen voor verdere landaanwinning en nieuwe inpolderingen. Bij deze maatregelen zal aan de aanleiding van het landschap bijzondere aandacht worden geschonken.

Regelen van wet ten aanzien van verkoop en doelmatige verpachting van gronden zullen worden voorbereid.

16 september 1947

Voor de noodzakelijke maatregelen ter bevordering van de rationalisatie in het landbouwbedrijf is een schema van zes jaren opgesteld, dat eerlang aan de Staten-Generaal zal worden aangeboden.

21 september 1948

De landbouwpolitiek van de Regering zal gericht zijn op verhoging van een rationele bodemproductie, op intensivering van het landbouwbedrijf, alsook op het verzekeren van bestaanszekerheid van boeren en tuinders in goed geleide bedrijven, mede door een zekere mate van productie- en marktordening, waarbij in het bijzonder aandacht zal worden geschonken aan het vraagstuk van de kleine boeren.

Door voorstellen tot verbetering van de ruilverkavelingswetgeving en van de pachtwetgeving, alsmede door het beheersen van pacht- en koopprijzen verwacht de Regering een doelmatig gebruik van de grond te bevorderen. Gezien de gunstige ontwikkeling van de binnenlandse productie en de toestand op de wereldmarkt mag een voortgaande verbetering in de voedselvoorziening worden verwacht.

20 september 1949

De toenemende behoefte aan voeding voor het snel in aantal groeiende Nederlandse volk en de belangrijke bijdrage in de uitvoer, welke de landbouw moet leveren, maken het noodzakelijk, dat de productie op eigen grond en met eigen arbeid zo hoog mogelijk wordt opgevoerd.

Het landbouwbeleid blijft er op gericht de voorwaarden daarvoor te scheppen door te streven naar bestaanszekerheid op lange termijn door middel van productie- en marktordening en voortgaande verbetering van onderzoek, onderwijs en voorlichting.

19 september 1950

De industriële en agrarische productie ontwikkelden zich bevredigend, ook handel en verkeer namen toe.

De bevordering van de industrialisatie, die tot nog toe niet onbevredigend verloopt, blijft een kernpunt van de economische politiek. Ook op verdere verhoging van de productiviteit van landbouw en visserij blijft het streven der Regering gericht.

18 september 1951

Voor het verkrijgen van evenwicht in de betalingsbalans waren voorts, zoals in de Regeringsverklaring van Maart in uitzicht werd gesteld, maatregelen nodig tot beperking van consumptie en investeringen. Naast deze op zichzelf negatieve methode dient het positieve element te staan van actieve bevordering van verdere verhoging van de productie en van de uitvoer op agrarisch zowel als industrieel gebied. Alleen langs deze weg immers kan op langere termijn zonder aantasting van het levenspeil der bevolking een meer stabiele situatie worden bereikt. De volle medewerking van heel ons volk is hierbij dringend geboden.

16 september 1952

Op het gebied van de landbouw zijn o.a. voorbereid een Landbouw-arbeidswet, een Landbouwwet — ter vervanging van de zogenaamde crisiswetgeving — welke aangepast zal zijn aan de wetgeving inzake de Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie en een herziening van de Pachtwet.

15 september 1953

Voor ons land zal 1953 in de herinnering voortleven als het jaar van de

watersnood⁴⁾), die zoveel leed bracht en zoveel schade aanrichtte. Onaf-scheidelijk zal daarmee echter verbonden blijven de heugenis aan het ontroerend medeleven in binnen- en buitenland, aan de warme sponta-niteit waarmee hulp werd geboden en aan de betoonde offervaardig-heid.

Het Rampenfonds en het Rode Kruis hebben veel gedaan om de ge-troffenen tegemoet te komen.

De Regering vertrouwt, dat het wetsontwerp in zake de schaderegeling spoedig in behandeling zal komen.

In de worsteling om een snel herstel van de geteisterde waterkeringen en een spoedige drooglegging van de overstroomde gronden te verwezen-lijken zijn de beste tradities van ons volk gehandhaafd. Met dankbaarheid kunnen wij constateren, dat thans de dijken op één uitzondering na ge-dicht zijn. Er bestaat goede hoop, dat vóór de najaarsstormen de sluiting voltooid zal zijn. Dit ware de schoonste beloning voor de onvermoeide arbeid van velen.

Alle krachten worden ingespannen voor het herstel der getroffen ge-bieden, ook op het gebied van landbouw en wederopbouw. Tevens is het oog gericht op de noodzakelijkheid om voor de toekomst grotere veiligheid te verzekeren.

De ramp stelt hoge eisen aan de schatkist en heeft verschillende takken van de agrarische productie ernstig getroffen. De wijze waarop de schok is opgevangen getuigt echter van de economische weerstandskracht, waarover ons volk thans weer beschikt.

Het streven der Regering blijft gericht op het scheppen van zodanige

⁴⁾ Op zondag 1 februari 1953 veroorzaakte een buitengewoon zware noordwester-storm een ontstellende overstromingsramp na tal van dijkdoorbraken. Vooral Goeree en Overflakkee, Schouwen-Duiveland, Tholen en gedeelten van Noord-Beveland, Zuid-Beveland, Walcheren en van Zeeuws-Vlaanderen behoorden tot de geteisterde gebieden. Op 3 februari d.a.v. legde ministerpresident Drees naar aanleiding van het gebeure en met betrekking tot tal van te nemen maatregelen een regeringsverklaring af.

Met het oog o.m. op herstel en schadevergoeding voor rekening van de schat-kist kwam een viertal wetten tot stand. Met name de wet van 30 juli 1953, Stb. 401, inzake Financiëring Stormvloedschade Publiekrechtelijke lichamen, de wet van 7 augustus 1953, Stb. 422, houdende regelen met betrekking tot de wederopbouw van het watersnoodgebied, de wet van 7 augustus 1953, Stb. 400, omtrent Fiscale tegemoetkoming in verband met de watersnoodramp en de wet van 24 november 1953, Stb. 661, op de watersnoodschade.

De wetsontwerpen, waaruit deze wetten voortkwamen, waren bij Koninklijke boodschap ingediend respectievelijk op 14 april, 5, 9 en 18 mei 1953.

economische voorwaarden, dat de landbouw en de visserij in staat worden gesteld de grootst mogelijke bijdrage aan de nationale welvaart te leveren. Hiertoe bevordert zij krachtig het landbouwonderwijs, de voorlichting en het onderzoek.

Was in de jaren na de laatste wereldoorlog de markt voor producten van de landbouw en de visserij gunstig, thans moet met een dalende tendens rekening worden gehouden. Het streven naar verlaging van kostprijzen en het voeren van een actief afzetbeleid vormen dan ook nog meer dan tevoren een belangrijk onderdeel van de landbouwpolitiek.

21 september 1954

Ook voor de landbouw zal de Regering het beleid van de voorgaande jaren, gericht op een zo hoog mogelijke productie en een bevordering van de afzet, voortzetten.

20 september 1955

De ontwikkeling van de wereldmarkt van agrarische producten wordt mede beïnvloed door overschotten, waarvoor geen koopkrachtige vraag is. Het landbouwbeleid blijft er op gericht een zekere stabiliteit aan de productie en aan de prijsvorming te verlenen, teneinde de in de landbouw werkzamen een redelijke mate van bestaanszekerheid te verschaffen en te bevorderen, dat de landbouw een zo groot mogelijke bijdrage levert aan de nationale economie. Vergroting van de productiviteit blijft een eerste vereiste, in het bijzonder in die streken, waar de productiekosten naar verhouding hoog zijn.

17 september 1957

Voor landbouwproducten vertoont de ongunstige verhouding van vraag en aanbod op de wereldmarkt geen verbetering. Zij lijkt zelfs van structurele aard te worden. Voortgebouwd zal worden op de grondslag, welke de Regering het afgelopen jaar heeft gelegd. In dit verband zullen de vraagstukken van de totale omvang van de produktie en van de verbetering van de bedrijfsstructuur de bijzondere aandacht vragen.

16 september 1958

De Regering zoekt overigens in overleg met het bedrijfsleven naar mid-

delen om het moeilijke vraagstuk van de aanpassing der melkproductie aan de vraag naar zuivelprodukten, zo mogelijk in samenwerking met andere landen, tot een meer bevredigende oplossing te brengen.

15 september 1959

Binnen het geheel van de nationale volkshuishouding zal de Regering haar beleid richten op een ontplooiing van land- en tuinbouw. Zij zal bijzondere aandacht wijden aan het landbouwonderwijs en het landbouwkundig onderzoek, zomede aan een verbetering van de bedrijfsstructuur en de externe produktieomstandigheden.

Ook het garantiebeleid zal in toenemende mate worden gericht op het stimuleren van een economisch verantwoorde produktie. Daarnaast zal het garantiebeleid blijven afgestemd op redelijke producentenprijzen voor die landbouwprodukten, die in het bijzonder de gevolgen ondervinden van het gebrek aan standvastigheid der internationale marktverhoudingen en die tevens voor de inkomensvorming in de landbouw van wezenlijk belang zijn.

20 september 1960

Voor industrialisatie, voor structuurverbeteringen in de landbouw, voor verbetering van land- en waterwegen en havens en voor de bij deze ontwikkeling behorende culturele en maatschappelijke begeleiding zullen opnieuw aanzienlijke bedragen moeten worden bestemd.

19 september 1961

De Regering zal haar aandacht blijven geven aan een gezonde ontwikkeling van de landbouwproduktie en aan de verbetering van de afzet. In nauwe samenwerking met het georganiseerde bedrijfsleven zal zij streven naar een verantwoord valorisatiebeleid voor de agrarische produktie.

18 september 1962

Voor de landbouw is van grote betekenis, dat de gemeenschappelijke Europese markt op agrarisch gebied gestalte krijgt. Daardoor openen zich nieuwe vooruitzichten, al wordt ook de concurrentie verzwaaard. Het

agrarisch bedrijfsleven staat thans voor de taak, verhoging van produktiviteit en kwaliteit tot stand te brengen. De Regering zal dit streven krachtig steunen o.a. door verbetering van de produktie-omstandigheden.

17 september 1963

De Regering zal blijven streven zowel naar ontplooiing van het Europese landbouwbeleid als naar verhoging van de rentabiliteit van de Nederlandse landbouw. Ter tegemoetkoming in de moeilijke omstandigheden, waarin vooral de veehouderij en het gemengde bedrijf verkeren, wil de Regering, mede door een hogere bijdrage uit de Rijksmiddelen, de uitkomsten van de melkveehouderij trachten te verbeteren.

Structurele aanpassing van de landbouw is noodzakelijk. Het Ontwikkelings- en Saneringsfonds zal daarvoor een waardevol hulpmiddel zijn. In de begroting zijn voorts meer middelen dan voorheen aangevraagd voor de ruilverkaveling en andere cultuurtechnische werken.

15 september 1964

In de landbouw voltrekken zich ingrijpende structurele wijzigingen, die een grote inspanning van het agrarisch bedrijfsleven vergen. De Regering zal deze ontwikkeling met een veelomvattend structuurbeleid blijven ondersteunen.

21 september 1965

Het beleid van de Regering blijft gericht op versterking van de economische positie van de landbouw en de visserij en op verbetering van de levensomstandigheden van de betrokken bevolkingsgroepen. De begroting biedt daarvoor grotere mogelijkheden.

20 september 1966

Op het gebied van landbouw en visserij wordt ter verhoging van de concurrentiekracht een hoge prioriteit verleend aan het structuurbeleid. Van grote betekenis is daarbij, dat de gemeenschappelijke Europese markt haar voltooiing nadert.

19 september 1967

De snelle ontwikkeling van de techniek, de voortschrijdende economische integratie en de gewijzigde kostenverhoudingen vergen vele veranderingen in de bestaande produktiestructuur van land- en tuinbouw, visserij, handel en industrie. Of de mogelijkheden, die uit de voltooiing van het gemeenschappelijke Europese landbouwbeleid voortvloeien, in voldoende mate zullen worden benut, is vooral afhankelijk van het tempo, waarin de structurele aanpassingen in het agrarische bedrijfsleven zich voltrekken. De begroting verzekert de voortzetting van het beleid dat deze aanpassing beoogt te ondersteunen.

17 september 1968

In de landbouw ligt het accent op de ruilverkaveling. Voor ongeveer een vierde deel van de Nederlandse cultuurgrond zijn ruilverkavelingen in uitvoering.

16 september 1969

In de land- en tuinbouw en in de visserij voltrekken zich snel ingrijpende veranderingen. Ter vergroting van de arbeidsproductiviteit in de agrarische sector zal de vernieuwing van het productie-apparaat gepaard moeten gaan met een verdere vervlechting van het land- en tuinbouwbedrijf met de agrarische handel en industrie. Een voorlopige standpuntbepaling over de structuurvoorstellen van de Europese Commissie wordt U heden aangeboden.

Een aantal maatregelen moet worden genomen ter beteugeling van verdere overproductie van enkele belangrijke landbouwprodukten. De oplossing van dit probleem zal in de eerste plaats moeten worden gevonden in het kader van het markt- en prijsbeleid van de Europese Economische Gemeenschap.

Het comité, dat de bijeenkomst op 14 mei 1970 organiseerde, was samengesteld als volgt:

Ir. J. D. Dorst, voorzitter

C. N. F. van Sas, vice-voorzitter

J. C. M. Glerum, secretaris

D. J. Dees

Ir. M. A. Geuze

J. Kakebeeke

B. Leys

Ir. J. Prins

P. Ton

Deze uitgave werd verzorgd door
handelsdrukkerij firma H. de Lange te Goes.

